

TERZIJDE

TWEE VERSIES VAN *DRIE VERSIES*...

Yasmina Reza (1959) is in vele opzichten een buitenbeentje in het Franse theater. Moeder: een Hongaarse violiste, vader: een Russisch-Iraans zakenman van joodse afkomst die thuis klavier speelde. Ze studeerde in Parijs aan de universiteit, en aan de befaamde theaterschool van Jacques Lecoq. Als actrice speelde ze diverse rollen in privé-theaters. In 1987 werd haar eerste stuk, *Conversations après un enterrement*, in het Théâtre Paris-Vilette gecreëerd, door acteur Jean-Paul Rousillon. Een theaterstuk, dat staat of valt met de vertolking. Reza: "Mijn schrijftuur schenkt het volle vertrouwen aan de acteur. Met een middelmatig acteur blijft er van een stuk niets over. Geen subtekst, geen gedragen stiltes, geen enkele perversiteit, niets." De productie kende een ruime belangstelling, en bezorgde Reza een eerste 'Molière'.

Haar tweede stuk, *La traversée de l'hiver* (1990), werd door het Théâtre National de La Colline gespeeld, maar werd door de kritiek niet zo enthousiast onthaald. Het publiek was blijkbaar wél tevreden, en ook voor deze productie kreeg Reza een 'Molière'. Het intimistische *L'homme du hasard* bleef enkele jaren liggen, en na de beloftevolle start leek Reza naar de vergetelheid af te glijden. Tot het buitenland haar ter hulp kwam, want *Art (Kunst)* werd in 1994 gecreëerd in Berlijn, en begon van daaruit aan een ware triomftocht die haar in 1998 voor de Broadway-productie zelfs een Tony Award opleverde. In Vlaanderen speelde het Raamtheater in augustus 1995 dit stuk met nadrukkelijk succes en Tom Van Bauwel maakte met zijn regie meteen naam. Nadien werd het ook door onder meer KVS-Brussel en het MMT opgevoerd, en door diverse amateurgezelschappen.

Art wordt nu eens een lichtvoetige, dan weer een bittere komedie genoemd. Een satire ook, en 'burgerlijk' theater omdat het over de betere milieus handelt. Met een vleugje Molière en een snuifje Tsjechov. Of juist géén Tsjechov, want Reza is ongenadig tegenover haar personages. Of juist wél Tsjechov, want die was eveneens genadeloos. De ene vergelijkt Reza met Jean Anouilh, de andere met Harold Pinter. Nee, er is echt geen eenstemmigheid te vinden bij de critici en essayisten...

Na het eclatante succes van *Art*, werd ook *l'Homme du hasard* wereldwijd opgevoerd, en in Vlaanderen eveneens door het Raamtheater gecreëerd. Reza bewees met *De man van het toeval* dat ze ook teksten met 'diepgang' kan schrijven.

ven. "Een bitterzoete, herfstige love story, waarmee ze terzelfder tijd een ongewone allegorie schreef op het mysterie en de verborgen sensualiteit van het lezen", schreef Jonathan Kalb (*The New York Press*). Reza schreef ook een film-script en enkele romans (met zelfs een nominatie voor de Prix Goncourt in 1999), maar in het theater ligt haar grote kracht toch in de bitterzoete komedie.

Trois versions de la vie beleefde op 29 oktober 2000 zijn wereldcreatie bij het Burgtheater (Akademietheater) in Wenen, in een regie van de internationaal gerenommeerde Luc Bondy. De premières in Parijs (Théâtre Antoine), Athene en Londen (National Theatre) volgden nog tijdens hetzelfde jaar. De theatercritici reageerden uitbundig, en de publieke bijval was nog groter dan voor *Art*. De productie van het Burgtheater kreeg in 2001 zowaar een ereplaats op het prestigieuze Theatertreffen in Berlijn, waar jaarlijks de beste tien Duitstalige producties van het seizoen worden samengebracht. Het succes blijft duren: van New York tot Tokio, van Johannesburg tot Stockholm: *Trois versions de la vie* trekt volle zalen.

En toch gaat dit stuk schijnbaar enkel over alledaagse, futiele dingen. Het avondje cocoonen van een jong echtpaar wordt verstoord door hun zoontje Arnaud, dat maar niet wil slapen en om een koekje vraagt. Dan komt een bevriend echtpaar op bezoek, onverwacht, want de afspraak was voor de volgende avond gepland. Er wordt wat gedronken, en de discussie loopt een beetje uit de hand. Ook de relatie tussen de echtparen onderling, en wederzijds, blijkt niet wat ze schijnt te zijn. Beide mannen zijn collega's astrofysici, maar de ene is hoger in rang dan de andere. Vandaar een superioriteit enerzijds, en een kruiperigheid anderzijds. Nu eens wordt er op een haast metafysische wijze over galaxieën gediscussieerd, dan weer stiekem in de billen van een andere vrouw geknepen. Yasmina Reza geeft drie versies van deze schijnbaar banale avond. Driemaal hetzelfde, maar toch met een aantal subtiele tot duidelijke verschillen. Zijn het drie interpretaties van eenzelfde gebeuren, of drie mogelijkheden voor gelijkaardige maar toch uiteenlopende karakters? Om het even. Reza reikt een kader aan, geeft een stramien. Het zijn de acteurs (en de regisseur) die de karakters moeten uittekenen en die de tekst moeten invullen, of opvullen. "In de meest banale gesprekken schuilen echter de meest banale waarheden. Woorden zeggen andere dingen dan wat ze zeggen, ze zijn de haakjes tussen de stiltes. De stiltes, die zijn het sterkst," aldus Yasmina Reza, opgetekend door Ingrid Van der Veken (*De Morgen*, 15 november 2001).

Het Raamtheater presenteerde *Drie versies van het leven* voor het eerst op 16 november 2001. Het homogene spel van de acteurs (Katelijne Verbeke en Wim Danckaert, Sien Eggers en Koen van Impe) droeg niet weinig bij tot het succes

van de voorstelling. Vakkundig gespeeld, aangenaam om naar te kijken, en best om te lachen. Maar toch sporen nalatend, als van schuurpapier op een naakte huid. Liefde en begeren, trouw en ontrouw, ambitie en kruiperigheid: universele thema's, die reeds zovele keren in zovele versies en omstandigheden op de planken werden vertoond. Maar die boeiend blijven, als ze met een goede tekst en met goede acteurs en een goede regie worden gecombineerd. Regisseur Albert Lubbers gaf de acteurs genoeg vrijheid om een aantal scènes met slapstickelementen te larderen, zodat ze uitgroeiden tot hilarische toestanden. Zonder dat het spel ontaarde in een 'schmier'.

Ik had ook de wereldcreatie-productie gezien van *Drei Mal Leben* (op het Theatertreffen in Berlijn, mei 2001) en vond dat de productie van het Raamtheater hiervoor beslist niet moest onderdoen. In het Raamtheater op 't Zuid was het publieke succes zo groot, dat een wederopvoering dit seizoen zich opdroeg. De oorspronkelijke cast was echter niet meer beschikbaar, en daarom opteerde directeur Marc Cnops niet alleen voor een andere bezetting, maar ook resoluut voor een nieuwe regie en een compleet nieuw scènebeeld.

Als scenograaf had Marc Cnops - de enige die aan beide versies meewerkte - in de versie van Lubbers een superlang bankstel centraal op het podium gezet, en met een lichter in de vorm van een grote sterrenhemel een galactische of kosmische dimensie aan het scènebeeld gegeven. Voor de tweede versie opteerde hij - in samenspraak met regisseur Robert Sian - voor een uitvergroete salontafel, die niet alleen als zit- maar ook als stoeiplaats kan dienen. Nog soberder kan haast niet. De voorstelling gaat uiteraard wel uit van dezelfde tekst (vertaling Hugo Claus), maar lijkt verder in weinig of niets op de eerste versie. Katrien de Becker en Robert de la Haye, Christel Domen en Guy van Sande lijken ook nu weer de juiste acteurs te zijn. Onmogelijk te zeggen wie in de twee versies beter of minder goed was: zowel in de versie van Lubbers als in die van Sian is er een deugd-doende combinatie van talent en vakmanschap. Alle acteurs vullen de karakters van de personages met hun eigen mogelijkheden en vaardigheden in, en bereiken samen een bijzonder boeiend resultaat. De stiltes zijn opgevuld met verborgen bijgedachten, verdrongen gevoelens, verzwegen woorden, met een exacte timing zoals bij een muziekpartituur. Wel heeft de versie van Sian een wrangere, ja soms grimmige ondertoon, zodat deze voorstelling minder hilarisch of zelfs minder komisch overkomt dan die van Lubbers. Maar dat is verre van een verwijt: de tekst van Reza is voldoende 'open' om vele interpretaties en gradaties toe te laten.

De versie van Sian ging op 7 november 2002 in première in het Raamtheater op 't Zuid, en was verder als reisvoorstelling te zien in geheel Vlaanderen en in

Antwerpen in de Rode Zaal van het Fakkeltheater. Voor de versie van Lubbers was er - na de eerste voorstellingen voor het traditionele ietwat 'belegen' vaste publiek van het Raamtheater - een jonger publiek komen opdagen. In het Fakkeltheater waar ik een voorstelling van de versie van Sian zag, zat ik duidelijk tussen een 'additioneel' theaterpubliek van middelbare leeftijd: mensen die maar af en toe naar het theater gaan, en zich wellicht laten leiden door de mondreclame.

Drie versies van het leven is uitstekend 'eigentijds' theater. Ondanks het feit dat het ook 'traditioneel' theater is: de personages en toestanden zijn herkenbaar en alledaags, net zoals bij een televisiesoap. Maar inhoudelijk is het uniek, omdat het evenals de komedies van Molière brandhout maakt van de eigentijdse samenleving. Met een thematiek die wel even doet denken aan dat andere meedogenloze stuk van Edward Albee, *Who's afraid of Virginia Woolf* (1962), dat zich trouwens ook in een milieu van academici afspeelt, en waarbij het ene echtpaar eveneens bij het andere op bezoek komt. Ik heb het gevoel dat *Drie versies van het leven* aardig op weg is om het blijvende succes van Albees klassieker te evenaren.

Toon BROUWERS

Drie versies van het leven door het Raamtheater, Antwerpen.

1. Regie: Albert Lubbers. Met: Katelijne Verbeke, Wim Danckaert, Sien Eggers en Koen van Impe. Première: 16 november 2001.
2. Regie: Robert Sian. Met: Katrien de Becker, Robert de la Haye, Christel Domen en Guy van Sande. Première: 7 november 2002.